

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «УРЯДОВА СТАБІЛЬНІСТЬ»¹

Віталій Литвин

Проаналізовано поняття урядова стабільність. Розглянуто підходи та чинники, які визначають урядову стабільність. Простежено вплив інституційних та контекстуальних факторів визначення урядової стабільності. Визначено індикатори урядової стабільності. Прослідковано співвідношення поняття стабільність та ефективність уряду.

Ключові слова: стабільність, політична стабільність, урядова стабільність, уряд, кабінет міністрів, урядовий кабінет.

В умовах розвитку сучасних держав дослідження урядової стабільності вважається одним із найбільш перспективних завдань порівняльної політології. Актуальність визначення категорії «урядова стабільність» пояснюється зосередженістю даного поняття на показниках, що дотичні до тривалості та ефективності кабінетів міністрів, котрі в свою чергу є визначальними в оцінці якості політичних режимів.

У даній науковій статті ми запропонували комплексне розуміння поняття «урядова стабільність», що створює підстави його подальшого використання у теоретико-методологічних та порівняльно-прикладних дослідженнях у компаративній політології. Взявши до уваги сукупність загальнотеоретичних, філософських, правових та політологічних категорій, ми намагались створити довершену схему розгляду урядової стабільності для того, щоби розглянуте поняття перетворилось на цілісний предмет наукового аналізу.

¹ Оpubліковано в Науковому віснику Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. Посилання: Литвин В. Концептуальне визначення поняття “урядова стабільність” / Віталій Литвин // Науковий вісник Ужгородського університету: Політологія, Соціологія, Філософія. – 2008. – № 10. – С. 37-42.

Актуальність даної теми обумовлена відсутністю пошуку відповіді на методологічні непорозуміння, пов’язані із вивченням поняття «урядової стабільності» у вітчизняній політології. Крім того, ми вважаємо, що методологія дослідження урядової стабільності містить запоруку адекватної реакції на виклики політичної реальності. Тому в дослідженні здійснено багатосторонній розгляд теоретичної бази вивчення запропонованої категорії.

Об’єкт наукової роботи – урядова стабільність. Предметом є політологічне визначення урядової стабільності, а також науково-методологічні аспекти розгляду аналізованого поняття.

Мета дослідження полягає в осмисленні теоретико-методологічних принципів та особливостей поняття урядової стабільності, а також у формуванні комплексного розуміння досліджуваної категорії політології. Мета досягається в ході вирішення наступних загальних і спеціальних завдань: визначення понять «уряд» та «кабінет міністрів»; логіко-філософське та політико-правове наповнення урядової стабільності; різнометодологічний та міждисциплінарний аналіз суті урядової стабільності; розгляд підходів та факторів, які визначають урядову стабільність; визначення й аналіз основних теоретичних підходів розуміння урядової стабільності; аксіологічне наповнення урядової стабільності, а також пошук індикаторів, які визначають дане поняття; з’ясування впливу урядової стабільності на інші порівняльно-політологічні категорії; формування комплексної інтерпретації урядової стабільності і висновків щодо вдосконалення теоретико-методологічних засад її дослідження.

Проблемою дослідження поняття урядова стабільність є практична відсутність спроб аналізу даної категорії у вітчизняній політології. Тому ми оперували, в основному, теоретико-методологічними та емпіричними даними, отриманими із західних та російських спеціалізованих наукових джерел. Серед ідей передових дослідників, які займались визначенням урядової стабільності,

в даній роботі використовуються наукові доробки Е. Ціммермана [26], М. Шугарта, Дж. Кері [25], Дж. Сарторі [24], Ф. Беалі [8], К. Бойме [9], Ж. Блонделя [10], Л. ДеВінтера [11], Л. Додда [13], М. Дюверже [15], Л. Гріна [18], А. Лейпхарта [19], Д. Олсона, Ф. Нортонна [20], Д.Сандерса, В. Хермана [24], а також А. Романюка [6], А. Галкіна [1], А. Салміна [7] та інших.

Стабільність – один із факторів аналізу функціональності політичних систем та інститутів. Тим більше, якщо мова йде про стабільність політичних інститутів, які визначають суть і особливості політичної системи. Розгляд і теоретико-методологічне й змістовне наповнення урядової стабільності в даному плані не виняток. Щоби довести це, ми пропонуємо розглянути визначаючі та суміжні категорії і чинники урядової стабільності, які є визначальними у дефініюванні аналізованого поняття, а також деякі уточнення, що деталізують та узагальнюють дану політологічну категорію.

«Урядова стабільність» – абстрактне поняття. Як зауважує А. Романюк, в політичній науці для означення політичного органу виконавчої влади ми одночасно в якості співмірних понять використовуємо «уряд» та «кабінет міністрів». «Урядовий кабінет» – це форма уряду, де прем’єр-міністр або президент формують кабінет міністрів із дорученням останнім відповідних міністерств. «Уряд» – це організація, яка здійснює адміністрування у цілій країні або її частині». [6] «Кабінет міністрів» – це комітет, сформований з числа найважливіших членів уряду, включаючи прем’єр-міністра (або президента) та міністрів. [12] М. Галлахер, М. Лейвер та П. Майр дають наступне визначення уряду: «це сукупність старших політичних діячів формально призначених главою держави, але практично обраних прем’єр-міністром за умов консультацій з урядовими партіями». [16] Тому урядом ми називаємо фіксований склад провідних політиків та спеціалістів, формально призначених главою держави, але практично обраних прем’єр-міністром, які

мають право приймати політичні рішення з усіх питань, які віднесені до компетенції уряду конституцією країни.

З порівняльно-політологічної точки зору дослідження уряду в широкому сенсі наповнюється різноманітними інтерпретаціями, а тому вважається проблематичним. Уряд – це політичний інститут, який включає кабінет міністрів та обслуговуючий персонал. Тому пропонується використовувати вужче, конституційно передбачене розуміння кабінету міністрів, щодо якого здійснення інтерпретації та замірів стабільності вважається перспективним. Отже, в узагальненому аналізі урядової стабільності під поняттям уряд ми розуміємо винятково кабінет міністрів.

Інтерпретуючи урядову стабільність, ми виходимо із декількох наукових посилань його розуміння: філософських, політологічних та правових. Аналізоване поняття перебуває в безпосередньому зв'язку щодо визначаючої його категорії стабільності. Остання використовується для того, щоб позначити стійкий стан, який характеризується здатністю тривалого існування та збереження в часі. Поширеною в західній політичній науці є інтерпретація стабільності як функціонування одного уряду протягом тривалого часу. Разом із цим важливим є суміжне розуміння політичної стабільності, як балансу сил, що визначають урядову діяльність. [4]

Крім того, стабільність характеризується наступними вимірами: стійкість, мінливість, стаціонарність, рівновага та динаміка. Тому урядову стабільність можна визначити за допомогою уточнень: здатність кабінету міністрів в стані випадання зі стану рівноваги політичної системи повернутись в цей стан (на увазі маються два параметри: внутрішні – порушення рівноваги на основі протиріч в середовищі кабінету; зовнішні – урядова стабільність перебуває під впливом інституційних та конституційних особливостей політичної системи, політичного контексту та політичного середовища); здатність кабінету міністрів реагувати на зміни в політичному середовищі (політичні збурення,

випадкові перешкоди, політичні кризи) і зберігати приблизно ту ж саму конфігурацію та поведінку протягом певного періоду часу.

Урядова стабільність вибудовується на межі сукупності рівноважних політичних, правових, соціально-економічних та інших факторів, які традиційно вважаються системоутворюючими і системозмінюючими політичними процесами. В основі такого підходу ставиться сучасне трактування стійкості та стабільності в загальній теорії систем. Але в даному випадку ми робимо єдиний виняток. Система вважається стабільною, якщо вона характеризується замкнутим перетворенням, тобто не піддається певним типам збурень. У випадку урядової стабільності таке визначення працює некоректно, адже кабінет міністрів перебуває у визначеному політико-правовому контексті щодо інших органів влади, а тому всі зовнішні політичні впливи не можуть бути врегульовані урядом самостійно.

Урядова рівновага – це незмінність кабінету міністрів в часі, збереження параметрів уряду. Тому рівновага кабінету міністрів може характеризуватись урядовою стабільністю. Проте не кожний рівноважний уряд вважається стабільним. Якщо використовувати широке розуміння поняття уряд, то рівноважними урядами можна вважати кабінети Радянського Союзу. Якщо ж застосовувати спеціалізоване, вузько політологічне розуміння даної категорії, то рівноважними і стабільними урядами колишні кабінети в СРСР назвати не вдасться.

Урядова стаціонарність – це незмінність істотних системних характеристик кабінету міністрів. Дана категорія ефективно вписується в інтерпретацію урядової стабільності. Річ у тому, що стаціонарність відноситься до уряду при зміні його субстрату, основи, формотворчих чинників; стабільність же відноситься до уряду при зміні його структури.

Інтерпретуючи урядову стабільність, ми також змушені підійти до з'ясування співвідношення понять «стабільність» і «мінливість». Філософія і

політологія розглядають їх у діалектичній єдності. Це поєднання є основним принципом самоорганізації політичної систем, зокрема у сфері владно-виконавчих відносин, що характеризується діяльністю кабінету міністрів. Тому доцільно зауважити, що урядова стабільність – це не лише збереження параметрів та факторів, які впливають на діяльність кабінету міністрів, але й процес одночасної впорядкованої та організованої зміни по лінії відносин між кабінетом міністрів та його інституційними механізмами.

Тому ми робимо висновок про необхідність використання суміжних та уточнюючих урядову стабільність понять – «стійкості» та «мінливості» в кабінетах міністрів. Під урядовою стійкістю потрібно розуміти поняття, що віддзеркалює постійність складу, структури і функцій кабінету міністрів на кожному етапі його розвитку, а під урядовою мінливістю – як процес функціонування уряду або процес інституційних та контекстуальних змін у кабінеті на кожному етапі його розвитку. Урядова стабільність відображає єдність стійкості і мінливості на кожному етапі розвитку виконавчої вертикалі, і саме тому піддається порівняльно-політологічному аналізу.

Мовою формалізованої політології та посткласичної філософії це означає, що урядова стабільність заснована на нестійкій рівновазі протилежних тенденцій. Перша тенденція – це постійне сходження, конвергенція, прагнення зберегти незмінність (лінійність). Друга тенденція – розбіжність, дивергенція, очікування змін, нової якості (нелінійність). Тому справедливо міркує А. Макаричев, який зауважує, що урядова стабільність – „багатовимірне явище, яке повинне описуватись в «компаративних категоріях», тобто припускати порівняння із станами функціонування кабінетів міністрів у різних контекстах.

[4]

На основі дослідження суміжних та уточнюючих понять ми стверджуємо, що урядова стабільність – в широкому значенні, це здатність уряду залишатись при виконанні службових обов’язків; у вузькому значенні, це

стійкий стан функціонування уряду, що характеризується його здатністю до тривалого існування, збереження визначаючих внутрішніх та зовнішніх параметрів.

Якщо під урядовою стабільністю розуміти лише здатність кабінету міністрів функціонувати, то в даному випадку на увазі мається умова збереження урядом закріплених за ним повноважень. Але при цьому важливо зробити наголос на тому, що така інтерпретація урядової стабільності повинна вираховуватися, виходячи із аналізу функціонування кожного конкретного кабінету міністрів. Ми вважаємо такий підхід правомірним та дієвим у випадку дослідження урядів однієї країни. Коли ж переносити ефекти урядової стабільності у вираженні його функціональності на порівняльно-політологічні рівні, то, ймовірно, виникне чимало проблем, пов'язаних із інтерпретацією урядової стабільності в різних предметах компаративних досліджень.

Тому, аналізуючи урядову стабільність, ми звертаємось до її інтерпретації крізь призму ототожнення з системністю та цілісністю системи, незмінністю стану функціонування кабінету міністрів та здатністю уряду зберігати свою якісну та кількісну визначеність. В даному випадку наголос робиться на виокремленні видів урядової стабільності. А якщо точніше, то мова йде про дослідження урядової стабільності як такої, а також про вплив внутрішніх складових кабінету міністрів та цілісність і системність функціонування уряду. Мовою формалізованої політології це явище називається дослідженням міністерської стабільності. [3] Ми вважаємо такий підхід перспективним, адже він створює однакові рівні умови для вивчення та пояснення урядової стабільності у кожній конкретній країні. Крім того, такий підхід дозволяє нам розширити предмет порівняльно-політологічного аналізу урядової стабільності.

На основі аналізу наукової літератури ми спробували запропонувати декілька варіантів визначення урядової стабільності. Ф. Беалі трактує її як

здатність кабінету міністрів до самозбереження в умовах, що загрожують його існуванню [8]. Е. Ціммерман під урядовою стабільністю розуміє результат прояву якостей владно-виконавчих адміністраторів щодо якості управління. [26] Для Л. Гріна аналізоване поняття виступає формою легітимності виконавчої вертикалі. [18]

А. Салмін співвідносить урядову стабільність із ситуативними та оперативними параметрами динаміки діяльності кабінету. Зокрема, урядова стабільність інтерпретується як результат згоди основних політичних сил. [7]

А. Дегтярьов зауважує, що визначення урядової стабільності забезпечується відсутністю урядових криз, викликаних зміною кабінетів міністрів. [2] А. Галкін звертається до поняття дискретності політичних змін і апелює до урядової стабільності через модифікуючий вплив цілеспрямованої політичної волі, яка може бути спрямована на гальмування та стимулювання змін, на дестабілізацію кабінетів міністрів або на їх стабілізацію. [1]

Зважаючи на особливості факторів, які визначають функціонування кабінетів міністрів, ми пропонуємо розглядати два напрямки дослідження та інтерпретації урядової стабільності: контекстуальний та інституційний. У контекстуалізмі в центрі аналізу механізмів змін перебуває проблема досягнення або порушення рівноваги між кабінетом міністрів і його «зовнішнім контекстом», наприклад соціальними групами (Д. Аптер, Х. Лінц, А. Галкін, Р. Арон, Р. Даль, Б. Рассел, С. Ліпсет, Ж. Блондель та інші). Інституціоналізм (Д. Марч, Д. Олсен, Д. Норт, Р. Патнем С. Хантінгтон, Т. Скокпол та інші) пов'язує вивчення урядової стабільності із формальними нормами і регламентами, а також неформальними процедурами та правилами політичної гри.

З цього приводу потрібно зауважити, що урядова стабільність перебуває у залежності від декількох чинників інституційного та контекстуального наповнення, які створюють структуру спонукальних мотивів урядової

діяльності. [5] С. Хантінгтон з цього приводу вводить у політологічний обіг критерії діяльності кабінетів міністрів, що визначають рівень і ступінь урядової стабільності. Це чотири дихотомічні опозиції: «адаптивність – ригідність»; «складність (комплексність) – простота» «автономність – субординованість» та «інтегративність – роз’єднаність».

А це, безумовно, зіштовхує нас із проблемою індикаторів урядової стабільності, а також зі співвідношенням стабільності та ефективності. А. Романюк вважає, що «стабільність уряду здатна виступати позитивною характеристикою діяльності уряду, оскільки здатна свідчити про його ефективну діяльність на основі тривалості функціонування конкретного кабінету». [6] Але тут важливо підкреслити: сама по собі урядова стабільність безпосередньо не означає, що кабінети міністрів функціонують ефективно. Будучи необхідною умовою складної взаємодії між політичними акторами, вона не тотожна ефективності. Інституційна обумовленість урядової стабільності передбачає використання факторів впливу учасників політичного процесу, які безпосередньо впливають на функціонування кабінетів міністрів. [22]

З цього приводу Дж. Сарторі [24] концентрується на аспекті часу урядової стабільності, коли стверджує, що навіть неефективний уряд може бути тривалим і що «проста тривалість» не завжди символізує стійку демократію. Вірним є те, що тривалість кабінету міністрів не рівна його повній якості. Проте тривалість - одна з попередніх умов ефективності. А. Лейпхарт зауважує, що «недовгоіснуючі кабінети розцінюються як неефективні директивні органи», тому що вони випробовують недолік у часі для того, щоб розвинути і здійснити послідовні політичні програми. [19]

Підходячи до аналізу індикаторів урядової стабільності, ми звертаємось до юридично формалізованих заходів і процедур, передбачених в текстах конституцій (особливо відносини між кабінетом міністрів і парламентом). Але

основні закони – це лише одна сторона медалі урядової стабільності. Інша сторона складена з формалізованих установ, зокрема, політичних партій. Все разом ми називаємо індикаторами урядової стабільності.

Визначення урядової стабільності змушує нас запропонувати і фактичне її вираження у формі конкретних змірюваних одиниць аналізу. Це робиться для того аби підвести абстрактну, теоретично-методологічну модель урядової стабільності під часові рамки, тим самим наповнивши її конкретними показниками. Крім того, це дозволяє вважати урядову стабільність не лише ідеальною теоретичною моделлю, але й прикладним та перспективним важелем аналізу політичних систем різних країн.

Для того, щоб інтерпретувати урядову стабільність в категоріях порівняльної політології, необхідно запропонувати часозалежне визначення кабінету міністрів, а також відрізків часу, в яких він приходить до влади та закінчує свої повноваження. Хоча ми переконані, що певний проміжок часу - попередня умова оцінки уряду, проте демократичні правила мають на увазі, що влада не повинна бути сконцентрована в руках однієї групи чи людини. А це передбачає реалістичну можливість переходу влади до опозиції. Тому питання урядової стабільності потрібно розглядати із посиланням на здійснимий баланс між потребою в стабільності і бажанням чергування при владі.

Уряд або «народження уряду» – це будь-який кабінет міністрів, сформований після виборів або після відставки кабінету міністрів у країнах, де він формується позапарламентським способом (не на підставі коаліційних процедур, зокрема технократичний уряд). У свою чергу, уряд завжди закінчується, коли проводяться нові парламентські вибори або коли припиняються повноваження на підставі рішення глави держави та інших конституційних передумов. Ми вважаємо, що такий підхід до визначення

порогів діяльності кабінетів міністрів є важливим аспектом балансу стабільності і чергування при владі.

А в спробі визначення та дослідження урядової стабільності доцільно використовувати схему, запропоновану А. Лейпхартом, і вираховувати всі зміни прем'єр-міністрів як такі, що повинні вважатись предметом визначення урядової стабільності, не намагаючись диференціювати причини цих змін. [19]

Серед доцільних і найочевидніших одиниць урядової стабільності ми вважаємо дні або місяці. Проте слід зауважити, що тут виникає проблема політологічної порівнянності. Д. Сандерс і В. Херман доводять що, виборчі терміни різних парламентів можуть значно корелювати. Тому якщо тривалість уряду визначається в днях або місяцях і якщо кожні вибори автоматично приводять до нового уряду, то країна з коротшими парламентськими термінами повноважень стає критичним винятком. Тому одним із способів інтерпретації урядової стабільності пропонується вважати концепцію «урядового виживання». Це поняття засноване на «максимальному проміжку часу, в якому кабінет міністрів може залишитися при виконанні службових обов'язків». [23]

Вище ми вже наголосили, що урядова стабільність наштовхується на розуміння закінчення кабінету міністрів у межах законодавчого терміну (у випадках парламентського способу формування урядів). Тому Л. Додд визначає «розлад або зміну в коаліції у межах кабінету міністрів» як «чергування в розподілі міністерських посад серед партій» або «як істотні зміни в розподілі посад». [13] Тому ще одним індикатором урядової стабільності ми вважаємо партійний склад кабінету міністрів.

В даному випадку потрібно використовувати досвід західних компаративістів, які цю проблему підняли на особливо високий рівень. Зокрема, А. Лоуелл запропонував визначення урядової стабільності через вплив ефектів розміру й складності партійних систем. Ж. Блондель [10]

дослідив ефекти та тривалість однопартійних кабінетів міністрів. Але практично всі дослідники урядової стабільності зосереджують свою увагу на понятті «фракціоналізм» та типах партійних систем, як перспективних факторах інтерпретації урядової стабільності. [23]

Раніше ми довели, що урядова стабільність перебуває у тісному взаємозв'язку з аспектами формально встановленої структури, яка близько пов'язане з стабільністю кабінетів. Особливості відносин між виконавчими і законодавчим органами, а точніше умови залежності кабінетів міністрів від парламентів, мають значні ефекти на урядову стабільність. Саме тому, визначаючи урядову стабільність, ми пропонуємо зосереджувати увагу на застосуванні індексу парламентської влади щодо уряду. Зазвичай виконавчо-законодавчі відносини мають критичний вплив на урядову стабільність. [11]

Щоби продемонструвати це, звернемося до конкретного історичного прикладу. На увазі мається Франція після 1958 року. Там починаючи з моменту введення прямих президентських виборів у 1962 році, конституція наблизилася до президентської моделі, не зменшивши повноважень кабінету міністрів, що залишився у прямій залежності від парламенту. Внаслідок цього була запропонована ціла низка визначень специфічного варіанту французького кабінету міністрів, розташованого між моделями президенталізму і парламентаризму: К. Бойме [9] класифікує французький випадок як «напівпарламентаризм», М. Дюверже [15] як «напівпрезиденталізм», а Дж. Сарторі [24] ідентифікує його як «коливання між парламентаризмом і президенталізмом». М. Шугарт і Дж. Кері [25] віддають перевагу «швидше президентському ярлику»; крім того, вони виділяють четвертий тип урядів, розташованих між «швидше президентською» і «власне президентською» системами: «парламентський президенталізму» – випадок президентської першості щодо питань повноважень та призначення прем'єр-міністра і кабінету.

Все це дозволяє зробити висновок про існування ще одного вагомого індикатора урядової стабільності. В цілому, відмінності між президентськими і парламентськими системами обертаються навколо розподілу та поєднання повноважень. А це в свою чергу змушує варіативно підходити до визначення урядової стабільності у різних контекстуальних та інституційних зрізах. [25] Це питання змушує нас наголосити на особливому впливі форм державного правління та систем управління на урядову стабільність.

Взаємозв'язок урядової стабільності та виконавчо-законодавчих відносин передбачає використання формули виконавчо-законодавчих співвідношень як вихідної точки визначення та аналізу урядової стабільності. Ми вважаємо, що це переконливий підхід визначення урядової стабільності, адже практично всі країни мають прем'єр-міністрів, у всіх країнах принаймні деякі міністри залежать від голосування про введення на посаду в парламенті, у всіх країнах парламент має право засуджувати кабінет міністрів. Такої думки дотримуються і західні компаративісти. Х. Дьорінг [14], Д. Ослон та Ф. Нортон [21] довели існування вимірів парламентського впливу на кабінет міністрів як сукупності чинників, які впливають на визначення урядової стабільності.

Крім того, у більшості випадків (мова йде про парламентський спосіб формування кабінету міністрів) для визначення урядової стабільності ми вважаємо за необхідне використовувати та доповнювати ідеї М. Шугарта та індекс Дж. Кері. А це – чотири показники урядової стабільності: формування кабінету, осуд кабінету, зсув кабінету, розпуск парламенту. [25]

Загалом же з аналізу цілком очевидним стає те, що специфіку урядової стабільності слід шукати, по-перше, в напрямку виявлення її ознак, по-друге, через аналіз характеристик кабінетів міністрів як систем (внутрішніх – рівновага, стаціонарність, мінливість і стійкість; та зовнішніх – політичні інститути, політична культура, форма державного правління, політичний

режим, партійна ліквідність, виконавчо-законодавчі співвідношення) і, по-третє, через виділення окремих випадків урядової стабільності.

Ми вважаємо, що такий підхід до поняття урядової стабільності дозволяє здійснювати його інтерпретацію на абстрактному, теоретико-методологічному рівні, а також у прикладному, порівняльно-політологічному руслі. Виокремлення контекстуальних й інституційних передумов урядової стабільності, а також трирівневої структури та вузького й широкого розуміння цієї політологічної категорії використовується нами задля того, щоб показати залежність аналізованого поняття від цілого комплексу індикаторів та наповнювачів. А це в свою чергу створює підґрунтя подальшого пошуку детермінант урядової стабільності та перспектив її дослідження в конкретному контексті зі застосуванням порівняльно-політологічних схем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галкин А. А. Стабильность и изменение сквозь призму культуры мира // Полис. – 1998. - № 5., 119 – 120.
2. Дегтярев А. А. Основы политической теории. – М.: Высшая школа, 1998.
3. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. К., Основи, 1996. С. 203.
4. Макарычев А. С. Стабильность и нестабильность при демократии: методологические подходы и оценки // Полис. – 1998. - № 1. - С. 149 - 158.
5. Норт Д. 1997. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. М.
6. Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір. – Львів: ЦПД ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 272 с.
7. Салмин А.М. Генезис и дисфункции „государства-провидения”: к изучению инерционных состояний политической системы (опыт Франции), с. 48.

8. Bealey F. Stability and Crisis: Fears About Threats to Democracy // European Journal of Political Research, 1987, vol. 15, № 6., 687.
9. Beyme, Klaus v. (1973): Die parlamentarischen Regierungssysteme in Europa, Munchen (Piper), 1024 p., 391.
10. Blondel, Jean (1968): "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies" in: Canadian Journal of Political Science, Vol. 1, No. 2 (Juni), p. 180-203.
11. DeWinter, Lieven (1995): "The Role of Parliament in Government Formation and Resignation" in: Doring: Parliaments and Majority Rule in Western Europe, p. 115-151.
12. Dictionary of Government and Politics. Second Edition. Editor P.H.Collin. Fitzroy Dearborn Publishers. Chicago. London. 1998. P.36, 128.
13. Dodd, Lawrence C. (1976): Coalitions in Parliamentary Government, Princeton (Princeton University Press), 283 p.
14. Doring, Herbert (1995): "Is Government Control of the Agenda Likely to Keep 'Legislative Inflation' at Bay?" in Doring: Parliaments and Majority Rule in Western Europe, p. 654-687.
15. Duverger, Maurice (1980): "A New Political System Model. Semi Presidential Government" in: European Journal of Political Research, No. 8, p. 165-187.
16. Gallaher, M., Laver, M.& P.Mair. Representative Government in Western Europe. 1992. P.179.
17. Gohler, Gerhard (1987): "Einleitung" in: Gohler: Grundfragen der Theorie politischer Institutionen, p. 7-14.
18. Green L. Support for the System // British Journal of Political Science, 1985, vol. 15, part. 2
19. Lijphart, Arnd (1984): "A Note on the Meaning of Cabinet Durability" in: Comparative Political Studies, Vol. 17, No. 2, p. 163-166.
20. Merkel, Wolfgang / Croissant, Aurel (2000): "Formale und informale Institutionen in defekten Demokratien“ in: Politische Vierteljahresschrift, Vol. 41, No. 1, P. 3-30.
21. Olson, David M. / Norton, Philip (eds.) (1996): The New Parliaments of Central and Eastern Europe, London (Frank Cass), 254 p.
22. Powell, G. Bingham (1982): Contemporary Democracies. Participation, Stability, and Violence, Cambridge und London (Harvard University Press), 279 p.

23. Sanders, David / Herman, Valentin (1977): "The Stability and Survival of Governments in Western Europe" in: *Acta Politica*, Vol. 12, No. 3 (July), p. 346-377.
24. Sartori, Giovanni (1994): *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*, Washington / New York (New York University Press), 219 p.
25. Shugart, Matthew Soberg / Carey, John M. (1992): *Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics*, Cambridge (Cambridge University Press), 316 p.
26. Zimmerman E. Government Stability in Six European Countries During the World Economic Crisis of the 1930s: Some Preliminary Considerations // *European Journal of Political Research*, 1987, vol. 15, № 1., 342 p.